

Eksporto kreditavimo stabilumas ir draudimo veikla

Aurelija Kanapėnaitė-Mažintienė

Doktorantė
Vilniaus Gedimino technikos
universitetas
Verslo ekonomikos katedra
Saulėtekio al. 11, 2040 Vilnius
Tel. (370 2) 76 89 95

Straipsnyje nagrinėjama užsienio prekybos sistema, kurios dalyviai susiduria su kreditinių santykių problema vykdant prekybinius sandorius. Tiriamasis objektas yra prekybinių santykių stabilumo išlaikymas, naudojant kreditinius instrumentus ir draudimo priemones, kaip būtina sąlyga siekiant užtikrinti šalies eksporto kreditavimo sistemos efektyvumą. Šio darbo tikslas – išanalizuoti eksportuotojų problemų atsiradimą skatinančias priežastis ir teikti optimalius jų sprendimo būdus. Nagrinėjant šalies kreditavimo sistemą, siūloma taikyti eksporto kreditų draudimo mechanizmą, reguliuojamą valstybės kapitalo eksporto kreditų draudimo agentūros, kuris maksimaliai lemia šalies ūkio subjektų naudą ir mažina prekybos sandorių nevykdymo riziką, užtikrina reikiamą eksporto sandorių kreditavimą, nepažeidžiant sistemos dalyvių ekonominių interesus.

Plėtojant prekybinius įvairių užsienio šalių santykius, eksportuotojų poreikis disponuoti finansinėmis lėšomis atsiranda daug anksčiau, nei partneris siūlo apmokėjimo terminą už gautą produkciją. Tačiau tradiciniai finansiniai tarpininkai, siekdami užtikrinti savo saugumą, nėra suinteresuoti besąlygiškai tenkinti eksportuotojų poreikius kredituojant eksporto sandorius. Šalies eksportuotojai, nerasdami tinkamų kreditavimo šaltinių plėsti vykdomą veiklą, priversti plėtoti prekybinius santykius tarptautinėse rinkose padidėjęs rizikos sąlygomis. Dabar viena iš pagrindinių eksportuotojų problemų yra finansinių lėšų trūkumas, kurį iš dalies lemia eksportuotojo prekybos partnerių finansinės padėties stabilumo ir atsiskaitymų užtikrinimas. Didėjanti finansinių lėšų

paklausa lemia tokių lėšų gavimo eksportuotojų palankiomis sąlygomis užtikrinimą.

Vykstantiems sudėtingiems šalies ekonomikos ir finansų sistemos reiškiniams ir procesams, kuriuos suvokti bei pažinti ūkio subjektams darosi vis sunkiau, reikia specialių finansinių žinių ir analitinių sprendimų norint spręsti iškilusias problemas. Tačiau stiprėjantis poreikis įsitvirtinti tarptautinėse rinkose, užmegzti patikimus prekybinius ryšius su užsienio partneriais verčia eksportuotojus ieškoti alternatyvių būdų ir priemonių, užtikrinančių tokių santykių stabilumą ne tik vidaus, bet ir užsienio rinkose.

1. Eksporto kreditų draudimas

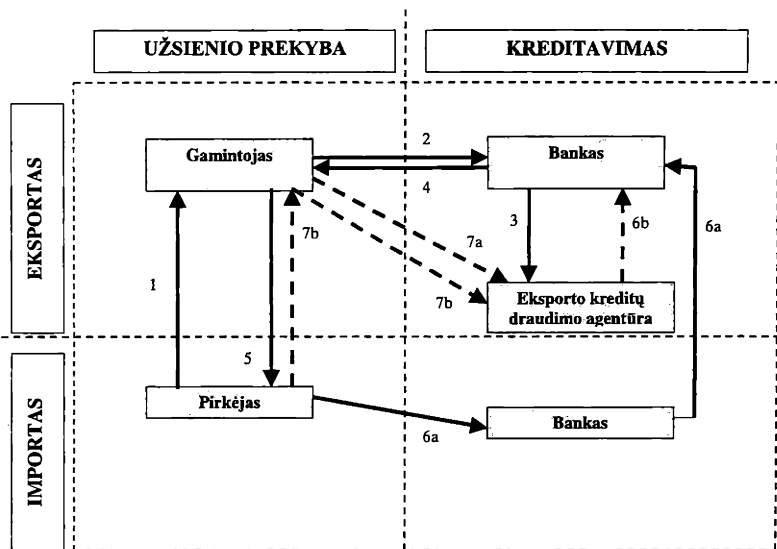
Normaliai funkcionuojant rinkos mechanizmui, plečiama eksporto kreditavimo veikla, ša-

lies eksportuotojams suteikiama galimybių ieškoti naujų prekybos partnerių užsienio rinkose. Bankai, veikdami kaip pagrindiniai finansiniai tarpininkai, kreditines lėšas teikia tik veiklai, užtikrinančiai pajamas ir kredito grąžinimą. Lietuvos bankų suinteresuotumas eksporto kreditavimu ribotas, nes nėra užtikrinamas pelningas kreditinių lėšų sugrįžimas. Remiantis užsienio šalių praktika, eksporto kreditavimo nenutrūkstamumas skatinamas įvairiomis priemonėmis ir būdais, kuriuos dažniausiai reguliuoja valstybės kontroliuojamos institucijos. Dalyvavimas kredituojant eksportuotojus lengvatinėmis sąlygomis, draudžiant ir subsidijuojant eksporto kreditus, akivaizdžiai rodo valstybės prisiimtą eksportuotojams tenkančios kredito rizikos dalį. Toks valstybės dalyvavimas reguliuojant kreditavimo sistemą lemia ne tik finansų institucijų vykdomo kreditavimo sąlygas (kredito įstaigoms nustatyti normatyvai, palūkanų normų reguliavimo priemonės), šalyje leistinas atsiskaitymo priemonės (atsiskaitymų vekseliais, čekiais, akredityvais reglamentavimas), bet ir draudimo veiklos sąlygas (minimalaus kapitalo reikalavimai draudimo įmonėms, leistini draudimo produktai ir pan.). Lietuvoje viena iš priežasčių, sąlygojančių eksporto kreditavimo nutrūkstamumą, yra neišplėkota eksporto kreditų draudimo rinka.

Bendroje eksporto kreditavimo draudimo proceso schemoje (1 pav.) vaizduojamas eksporto sandorio kreditavimas, kuriame Eksporto kreditų draudimo agentūra su valstybės parama siekia užtikrinti proceso vientisumą ir veiksnumą. Remiantis klasikiniu eksporto operacijų kreditavimo požiūriu, eksportuotojas gali būti ir skolininkas, ir kreditorius atskirai arba vienu metu. Eksportuotojas, prisiimdamas skolininko funkcijas, išsiunčia prekes ir atideda apmokėjimo terminą, t. y. suteikia vadina-

mąjį prekinį kreditą sutartam laikotarpiui, užsienio pirkėjui. Schemoje vaizduojamas eksporto kredito draudimo mechanizmas, kuriame skolininkas yra bankas. Eksportuotojo bankas, suteikdamas savo klientui kreditinių lėšų gaminti eksportui skirtas prekes arba apyvartinėms lėšoms, tikisi pelningo kredito sugrįžimo, o eksportuotojas, gavęs lėšų iš banko, išsiunčia pagamintas prekes ir atideda apmokėjimo terminą. Finansinio eksporto kredito forma, plačiai taikoma Vakarų valstybių eksportuotojų, dažniausiai naudojama, kai gaunamų užsakymų vertė viršija eksportuotojo finansines galimybes. Gautos papildomos finansinės lėšos pagreitina įmonės plėtrą, didina pelną ir sukuria naujų darbo vietų. Esminis dalykas yra užsakymo, tampančio teisiškai galiojančiu prekybos sandoriu, kaip užstato naudojimas gauti paskolą.

Schemoje gamintojo (eksportuotojo) bankas, suteikdamas savo klientui kreditines lėšas gaminti eksportui skirtas prekes arba apyvartinėms lėšoms, tikisi pelningo kredito sugrįžimo, o gamintojas (eksportuotojas), gavęs lėšų iš banko, suteikia pirkėjui (importuotojui) prekinį kreditą, vildamasis, kad pastarasis atsiskaitys realizavęs prekes. Tačiau ne visada kreditavimo procesas išlieka stabilus. Užsienio pirkėjo įsipareigojimų nevykdymas, reikšmingai lemiantis gamintojo veiklos pajamų dalį, gali sukelti sunkumų atsiskaitant su kredita suteikusių banku. Todėl minėti proceso dalyviai susiduria su dvejopa kredito rizika: pirma, bankui kreditoriui dėl eksportuotojo įsipareigojimų nevykdymo, kurį sąlygoja užsienio pirkėjo neatsiskaitymas už prekes dėl tam tikrų priežasčių, ir, antra, gamintojui, jeigu užsienio pirkėjas laiku neatsiskaitys ar visiškai neatsiskaitys už išsiųstas prekes. Antruoju atveju, jeigu užsienio pirkėjas neatsiskaito, eks-

1 pav. Bendra eksporto kreditų draudimo schema

Čia:

1. Pirkėjas pateikia prekių įsigijimo užsakymą ir sudaro kontraktą su gamintoju.
2. Gamintojas kreipiasi į savo šalies banką dėl kredito eksportuojamų prekių gamybai.
3. Gamintojo šalies bankas apdraudžia suteiktą gamintojui paskolą Eksporto kreditų draudimo agentūroje ir sumoka draudimo įmoką.
4. Gamintojo šalies bankas suteikia gamintojui kreditines lėšas.
5. Gamintojas išsiunčia pagamintas prekes pirkėjui ir atideda apmokėjimo terminą.
6. Pardavęs prekes pirkėjas:
 - 6a) grąžina kreditines lėšas gamintojo šalies bankui;
 - 6b) paskolos negrąžinus, Eksporto kreditų draudimo agentūra prisiimta atsakomybės dalimi kompensuoja gamintojo šalies banko patirtus nuostolius dėl gamintojo nesugebėjimo grąžinti skolą, atsiradusią dėl pirkėjo kaltės.

Išmokėjusi kompensaciją, Eksporto kreditų draudimo agentūra išieško:

- 7a) skolą tiesiogiai iš gamintojo arba
- 7b) iš pirkėjo.

portuotojas turi galimybę atsiskaityti su banku pajamomis, gautomis iš kitų užsienio pirkėjų už realizuotas prekes.

Schemoje draudėjas yra bankas, kuris kredituoja eksportuotoją ir apdraudžia suteiktas pinigines lėšas kredito forma Eksporto kreditų

draudimo agentūroje nuo eksportuotojo nemo-kumo arba įsipareigojimų nevykdymo dėl pirkėjo kaltės. Eksporto kreditų draudimo agentūros veiklos aktualumas ypač jaučiamas tada, kai šalies ūkio subjektai – gamintojai (eksportuotojai) tikisi gauti banko paskolą kredituoti

konkrečią eksporto operaciją. Tačiau bankas ne visada sudaro eksportuotojams palankias sąlygas tinkamai konkuruoti tarptautinėje rinkoje, todėl valstybės parama būtina suteikiant garantijas eksportuotojui, duodančiam prekinį kreditą užsienio pirkėjui, arba bankui, kredituojančiam eksportuotoją. Valstybinė eksporto kreditų draudimo agentūra, prieš drausdama banko teikiamas eksportuotojui kreditines lėšas, visuomet atlieka analitinį abiejų prekybos partnerių – eksportuotojo ir importuotojo – finansinės padėties stabilumo ir eksporto kontrakto patikimumo įvertinimą.

Dvigubas ūkio subjektų finansinių rezultatų patikrinimas – banke ir draudimo agentūroje – savaime mažina potencialią kredito riziką. Nuo gautų rezultatų priklauso ne tik eksporto kontrakto kreditavimo trukmė ir dydis, bet ir draudimo agentūros prisiimamos eksportuotojo rizikos dalis. Tačiau būtina pažymėti, kad bankų ir eksporto kreditų draudimo agentūrų požiūris į riziką, su kuria susiduria eksportuotojai, yra skirtingas. Bankai linę veikti paskolų portfelio diversifikavimo principu ir tikisi kiek įmanoma mažesnių nuostolių, o draudikai teikia garantijas remdamiesi draudimo išmokomis, kurias jiems tektų išmokėti žalos atveju, ir apsaugo nuo rizikos susikaupimo perdrausdami. Pagrindinis skirtumas yra tas, kad eksporto kreditų draudikai labiau rizikuoja nei bankai, kurie dažniausiai turi užstatą. Iš to plaukia, kad bankai dvigubai apdraudžia paskolą: pirma, reikalaudami užsąsto, kurio vertė ne mažiau kaip 50 proc. viršija suteiktos paskolos sumą, ir, antra, paskola apdraudžiama eksporto kreditų draudimo įmoneje. Iš tikrųjų, remiantis užsienio šalių praktika, užsąstas turi būti įkeičiamas draudimo įmonei, kuri bet kuriuo atveju atlygins banko patirtus dėl kredito negražinimo nuostolius.

2. Užsienio prekybos stabilumo užtikrinimas

Rytų Europos regiono šalyse tebevykstantys reikšmingi užsienio prekybos sistemos pokyčiai skatina intensyviau ieškoti naujų patikimų prekybos partnerių Vakarų rinkose. Rytų Europos regiono prekybos kompanijos tikisi sėkmingai įsitvirtinti naujose rinkose ir uždirbti didelius pelnus. Tačiau susidūrę su didele konkurencija daugelis priversti perorientuoti savo veiklą ir veikti pagal užsienio rinkose diktuojamas sąlygas. Kai kuriose Rytų Europos regiono šalyse, sėkmingai vykdančiose užsienio prekybos reformas, pastebimas užsienio prekybos rodiklių augimas, palyginti su ikipereinosios ekonomikos laikotarpiu. Tarkime, 1995 m. Lenkijos eksporto rodiklis 65 proc. viršijo 1987 m. lygį; bendras Čekijos ir Slovakijos eksporto rodiklis (neįskaitant tarpusavio prekybos apimčių) padidėjo 61 proc., palyginti su 1987 m. [9; 2]. Nepaisant to, kitų šalių eksporto apimtys dėl vėlavimo pertvarkyti struktūrines reformas vis dar išlieka nepakitusios arba rodikliai būna žemesni nei ikipereinosios ekonomikos laikotarpiu. Pavyzdžiui, 1995 m. Bulgarijos eksporto rodiklis buvo 35 proc. mažesnis nei 1987 m., atitinkamai Rumunijos – 12 proc. [žr. lentelę].

Lentelėje vaizduojama Rytų Europos regiono šalių užsienio prekybos dinamika, kur Vidurio ir Pietų Europos šalyse 1995 m. agreguotas eksporto rodiklis sudarė 25 proc., o 1996 m. sumažėjo iki 1,1 proc. Baltijos šalyse 1996 m. agreguotas eksporto rodiklis sumažėjo iki 16,1 proc., o 1995 m. jis buvo 35,5 proc. Eksporto rodiklių smukimo tendencijai įtakos turėjo ne tik mažėjanti Rytų rinkos produkcijos paklausa Vakarų šalyse dėl pernelyg lėto ekonomikos augimo visose Vakarų Europos valstybėse, ir ypač ES šalyse, bet ir Rytų Europos valstybių antiinflacinės politikos įgyvendinimas.

Lentelė. Rytų Europos regiono užsienio prekybos dinamika

<i>Rodikliai</i>	<i>1994 m.</i>	<i>1995 m.</i>	<i>1996 m.</i>
Vidurio ir Pietų Europos šalys*			
Eksportas (proc.)	16,4	25,0	1,1
Importas (proc.)	9,9	31,3	11,4
Prekybos balansas (USD mlrd.)	-11,9	-19,9	-31,6
Prekybos balansas (proc. BVP)	-4,5	-6,5	-9,7
Baltijos šalys			
Eksportas (proc.)	12,9	35,5	16,1
Importas (proc.)	27,1	41,7	24,0
Prekybos balansas (USD mlrd.)	-0,9	-2,1	-3,1
Prekybos balansas (proc. BVP)	-9,1	-15,4	-18,6

*Albanija, Bosnija ir Hercegovina, Bulgarija, Kroatija, Čekija, Vengrija, Lenkija, Rumunija, Slovakija, Slovėnija, Makedonija, Jugoslavija.

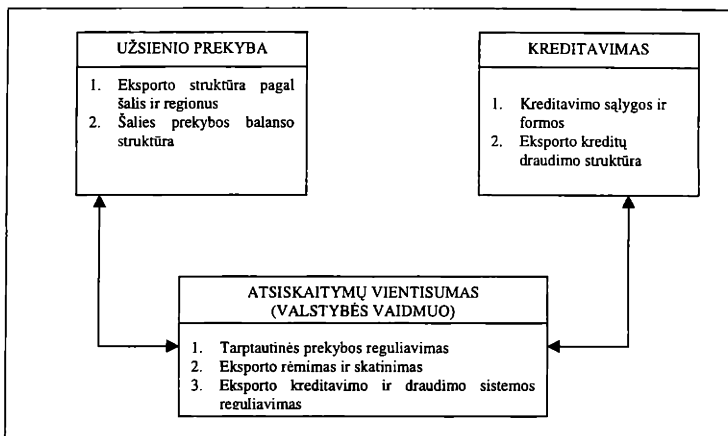
Šaltinis: UN-ECE Economic Survey of Europe 1996–1997.

Mažėjant eksporto rodikliams, Rytų Europos regiono šalių vidaus poreikiai vietinėse rinkose didėjo. Vietos tiekėjai nesugebėjo patenkinti didėjančių vietinių poreikių, todėl didėjantys importo rodikliai sukėlė prekybos balanso deficitą. Nepaisant to, importo rodikliai mažėjo, ir 1996 m. Vidurio ir Pietų Europos šalių agreguotas importo rodiklis buvo lygus 11,4 proc., Baltijos šalių agreguotas importo rodiklis taip pat sumažėjo ir 1996 m. sudarė 24 proc.

Daugelis Rytų Europos regiono šalių susidūrė su prekybos disbalansu, kur agreguotas prekybos deficitas Vidurio ir Pietų Europos šalyse 1995 m. sudarė 19,9 mlrd. JAV dolerių, o 1996 m. – 31,6 mlrd. JAV dolerių, Baltijos šalyse atitinkamai 2,1 mlrd. JAV dolerių ir 3,1 mlrd. JAV dolerių.

Rytų Europos šalių regiono ekonomikos atvirumas, apimantis eksporto ir importo apimčių bei BVP santykį, vis dažniau pažeidžiamas

keičiantis užsienio rinkų poreikiams ir susiduriama su stipriais konkurentais, konkuruojančiais inovacine ir technologiškai pažangia produkcija. Dėl neefektyvios prekybos operacijų kreditavimo infrastruktūros Rytų Europos regione, eksportuotojai, ieškodami alternatyvių kreditavimo ir atsiskaitymo būdų, priversti priimti jiems nenaudingus ir nemažų sąnaudų reikalaujančius sprendimus, kurie nepadaeda išspręsti finansinių lėšų trūkumo problemos. Kai kuriose Rytų Europos šalyse – Čekijoje, Vengrijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Lenkijoje, Slovėnijoje – valstybės įsteigtos eksporto kreditų draudimo agentūros, nepaisant didėjančių eksporto apimčių, tik ribotai dalyvauja eksporto veikloje. Viena iš priežasčių yra tokių institucijų veiklos naujumas; svarbiausias jų tikslas yra supažindinti šalies eksportuotojus, kuriems eksporto kreditų ir kreditų draudimo koncepcija yra visiškai nežinoma, su eksporto kreditų draudimo technika ir metodologija. Svarbu įti-

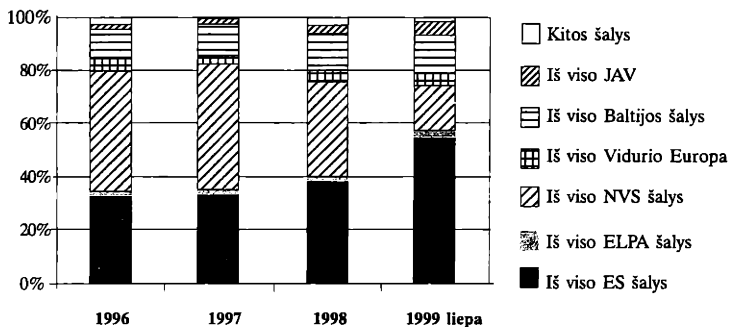
2 pav. Valstybės reguliuojamas tarptautinės prekybos kreditavimo mechanizmas

kinti, kad eksporto kreditų draudimas yra ne papildomos išlaidos mokant draudimo įmonei draudimo įmoką, o eksporto operacijų tarptautinėse rinkose rėmimas ir skatinimas dalyvaujant valstybei. Ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse, kur eksporto operacijų kreditavimo ir draudimo sistema susiformavusi ir sudarytos sąlygos jai normaliai funkcionuoti, mėginama atsisakyti perdėto valstybės eksporto kreditų draudimo agentūrų veiklos reguliavimo, tačiau jos veiklos kontrolė išlieka.

Efektyvų užsienio prekybos kreditavimo ir draudimo mechanizmą sudaranti tarptautinės prekybos partnerių, bankų ir draudimo įmonių visuma užtikrina užsienio prekybos santykių saugumą, jį taip pat garantuoja valstybė. Užsienio prekybos sistemoje, kurią sudaro judantys priešingomis kryptimis prekių ir paslaugų srautai, valstybė vaidina strateginį vaidmenį skatinant eksportą ir taikant importo ribojimus. Toliau pateiktas užsienio prekybos operacijų kreditavimo mechanizmas sukurtas taip,

kad valstybė galėtų užtikrinti pakankamą, kiek įmanoma mažesnės rizikos eksporto operacijų kreditavimą ir draudimą (2 pav.).

Viena iš pagrindinių atsiskaitymų sistemos vientisumą užtikrinančių sąlygų yra eksporto kreditavimo kaina. Jei ši kaina didesnė už analogiškas palūkanas, siūlomas ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse (ši tendencija yra Lietuvoje), ji savaime riboja eksporto finansavimo galimybes. Todėl valstybės vaidmuo pasireiškia formuojant lengvatinio eksporto kreditavimo ir kreditų draudimo sistemą. Be to, kreditavimo sąlygos apima ir tokius veiksnius kaip skolininko finansinės būklės stabilumas ir paskolos grąžinimo užtikrinimas. Tarkime, reikalavimai specialiesiems atidėjimams mažina banko turimas lėšas, todėl bankas reikalauja didesnio paskolos užtikrinimo ar didesnio suteiktos paskolos pelningumo – o tai sunkina paskolų gavimą. Šie reikalavimai lemia teikiamų kredito draudimo paslaugų efektyvumą, lengvinant kreditavimo sąlygas, t. y. paslaugas, kaip

Šaltinis: Lietuvos ekonominė ir socialinė raida. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Vilnius, 1999.

3 pav. Lietuvos eksporto struktūra pagal regionus

riziką mažinančio produkto, pripažinimą finansų rinkoje. Antroji sąlyga, lemianti atsiskaitymų vientisumą, eksporto pasiskirstymas pagal šalis ir regionus. Jei dauguma eksporto operacijų atliekama su ekonomiškai išsivysčiusių šalių prekybos partneriais, mažėja tikimybė, kad partnerių tarpusavio prekybiniai ryšiai gali nutrūkti ir turėti įtakos eksportuotojų finansinės padėties stabilumui. Šis makroekonominis rodiklis leidžia įvertinti šalies kreditavimo ir draudimo sistemos efektyvumą ir ekonomikos augimo galimybes ir palyginti šio rodiklio dinamiką tam tikrais laikotarpiais (3 pav.).

Pastaruoju metu pažangius eksporto kreditavimo ir draudimo sprendimus lemia pakitusi Lietuvos eksporto struktūra, sąlygojama 1998 m. rugpjūčio mėn. Rusijos finansų krizės. Stipriai sumažėjęs eksportas į Rytų rinkas ir ryškus perėjimas prie Vakarų rinkų nesukėlė numatomo eksporto kreditavimo draudimo paslaugų vartojimo mažėjimo. Po Rusijos finansų krizės paskelbimo Lietuvos ūkio subjektai daugiausia naudojami draudimo paslaugomis šitaip saugodamiesi nuo Rytų rinkos pirkėjų įsipareigojimų nevykdymo. Tačiau plėto-

jant eksporto į Europos Sąjungos šalis apimtis, vis dažniau vietiniai šalies ūkio subjektai susiduria su Vakarų prekybos partnerių potencialia atsiskaitymų nevykdymo rizika, todėl neuostabu, kad suinteresuotumas eksporto kreditų draudimo produktais bei paslaugomis ne tik neblėsta, bet ir toliau didėja.

Realizuojant valstybės reguliuojamą tarptautinės prekybos kreditavimo mechanizmą išryškėja tarptautinės prekybos ir kreditavimo sistemų sąveikavimo požymiai. Nuo eksporto struktūros pasiskirstymo pagal šalies ūkio sektorius priklauso kreditavimo sąlygos ir formos, nes pagal eksportuojamos produkcijos pobūdį bankai suteikia kreditus. Eksporto operacijų kreditavimo struktūra apibrėžia kreditų paklausos kitimo dinamiką tarp eksportuotojų. Jei eksportuotojas pritraukia reikiamas pinigines lėšas nesukurdamas kreditinių santykių, tai reiškia, kad sumažėjusi kreditų paklausa mažina iš kreditinių santykių atsirandančią riziką, kurią būtų galima apdrausti kreditų draudimo agentūroje.

Remiantis užsienio šalių praktika, valstybės įtaka minėtam mechanizmui jaučiama jai

tiesiogiai dalyvaujant eksporto kreditavimo rinkoje per specialiai įsteigtą instituciją arba netiesiogiai, diegiant valstybės finansuojamus palūkanų reguliavimo modelius ir schemas. Mažesnio valstybės kišimosi į eksporto kreditavimą tendencija pastebima tuomet, kai komerciniai bankai kredituoja eksportą, o valstybė linkusi taikyti tik palūkanų normų reguliavimą arba palūkanų subsidijavimą. Tačiau viena iš pagrindinių problemų, su kuriais susiduriama kredituojant eksportą, atsiranda tuomet, kai mažėjant valstybės subsidijų apimtims didėja pigesnių kreditų poreikis. Rinkos ekonomikos valstybėse eksportuotojai su valstybės pagalba siekia kuo labiau mažinti eksportą ir jo kreditavimo riziką. O tai įmanoma plečiant kreditų draudimo veiklą finansų rinkose.

3. Eksporto kreditų draudimo veiklos plėtra

Dabar Lietuvoje dar nėra pakankamai stipri privati eksporto kreditų draudimo rinka, galinti suteikti eksportuotojams ir užsienio pirkėjams tokių paslaugų, kokias teikia privačios Vakarų šalių finansų ir draudimo institucijos. Finansinių lėšų panaudojimo kontrolę, valstybinę eksporto skatinimo politikos įgyvendinimą geriausiai leidžia užtikrinti valstybės kapitalas eksporto kreditų draudimo agentūroje. Čia valstybės pozicija pasireiškia įgyvendinant valstybinę eksporto rėmimo programą, kuria remiantis sukuriama eksporto kreditų draudimo sistema.

Dabar veikiančio eksporto kreditų draudimo mechanizmo esminiai trūkumai: 1. Valstybės dalyvavimo teikiant garantijas pagal draudimo sutartis teisinių pagrindų neapibrėžtumas; 2. Vidutinės ir ilgalaikės trukmės eksporto kreditų draudimo nevykdymas; 3. Draudi-

mo rūšys neklasifikuojamos į valstybės remiamas ir valstybės neremiamas. Įgyvendinant valstybės reguliuojamą eksporto kreditų draudimo mechanizmą, kyla du principiniai klausimai:

- Kokio eksporto kreditavimo draudimo mechanizmo siekiama dalyvaujant valstybės kapitalo eksporto kreditų draudimo agentūrai?
- Kokie veiksniai daro mechanizmą veiksnų?

Problema tebelieka eksporto kreditų draudimo mechanizmo pasirinkimas. Ši problema visuomenėje paprastai suprantama dviem aspektais. Pirma, kaip parinkti eksporto kreditų draudimo mechanizmą, kad būtų galima identifikuoti šalies ūkio subjektų siūlomų draudimo produktų ir paslaugų poreikius. Antra, koku lygmeniu šalies ūkio subjektai naudoja siūlomus draudimo produktus ir paslaugas, siekdami išvirtinti užsienio rinkose. Pasirenkant draudimo mechanizmą, valstybės dalyvavimas turėtų apsiriboti prisiimant atsakomybę už tuos eksporto sandorius, kurių neapsiima drausti privačios draudimo įmonės dėl galimų nuostolių dydžio, ir ypač ilgalaikio kreditavimo srityje. Klasifikuojant draudimo rūšis į valstybės remiamas ir valstybės neremiamas, eksportuotojams siūlomos palankios sąlygos mažinti riziką, susijusią su prekybiniais santykiais, ir gauti kreditą iš banko. Valstybė netiesiogiai subsidijuodama eksportuotojus (valstybės lėšomis dengiamos draudimo įmokos) kartu prisiima ir eksporto kreditų riziką, kuri yra per didelė privačioms draudimo įmonėms. Tokiu atveju draudimo išmokas dengia subjektas, prisiimantis eksportuotojo riziką: valstybė – už valstybės remiamas draudimo rūšis, Eksporto kreditų draudimo agentūra – už valstybės neremiamas draudimo rūšis.

<i>Eksporto kreditų draudimo mechanizmo įgyvendinimo motyvai</i>			
Ekonominių interesų sistema		Eksporto kreditų draudimo mechanizmo būtinumas	
Draudimo produktų ir paslaugų vartotojų poreikis minimizuoti išlaidas ir nuostolius	Šalies ūkio subjektų poreikis gauti lygiavertę kompensaciją	Draudimo produktų ir paslaugų kainų lankstumas	Valstybės dalyvavimo draudimo mechanizme teisinių pagrindų apibrėžtumas

<i>Strateginiai mechanizmo tikslai</i>	
Ekonomiškai ir finansiškai stiprios eksporto kreditų draudimo sistemos raida	
Draudimo rūšių klasifikavimas į valstybės remiamas ir neremiamas	Naujų draudimo produktų ir paslaugų diegimo galimybės, įvertinant ūkio subjektų interesus ir poreikius

<i>Tiesioginiai mechanizmo tikslai</i>			
Užtikrinti eksporto kreditų draudimo agentūros veiklos pelningumą ir tinkamą įsipareigojimų įvykdymą	Užtikrinti pagrįstą eksportuotojų nuostolių kompensavimą atitinkamai valstybės arba eksporto kreditų draudimo agentūros sąskaita	Optimalus draudimo produktų ir paslaugų paskirstymas ūkio subjektams bei sąnaudų minimizavimas	Stiprinti valstybės lėšų naudojimo kontrolę: finansiniai srautai iš valstybės remiamų ir neremiamų draudimo rūšių yra apskaitomi atskirai

4 pav. Eksporto kreditų draudimo mechanizmo motyvai ir tikslai

Schemiškai eksporto kreditų draudimo mechanizmo motyvai ir tikslai, pateikiami 4 pav., nusako veiksmus, lemiančius draudimo produktų ir paslaugų naudojimo didėjimą. Eksporto kreditavimo ir draudimo mechanizmo veiknumas daug priklauso nuo rinkos veikimo draudimo produktų ir paslaugų naudojimo procese. Tam reikia veiksnio ekonominių interesų sistemos, kurios pagrindu prioritetas teikiamas draudimo produktų ir paslaugų vartotojų interesams:

- Ūkio subjektams, eksporto kreditų draudimo produktų ir paslaugų naudotojams atsiranda galimybė minimizuoti išlaidas ir gauti kompensaciją už patirtus nuostolius;

- Eksporto kreditų draudimo sistema skatina eksporto kreditavimą ir mažina iš jo kylančią riziką nuo eksportuojamos produkcijos gamybos pradžios iki visiško atsiskaitymo už ją.
- Valstybės pozicija Eksporto kreditų draudimo agrntūroje išryškėja atskiriant valstybės remiamas ir valstybės neremiamas draudimo rūšis.

Efektyvus eksporto kreditų draudimo mechanizmas praktiškai visuomet garantuoja reikiamą ekonominių interesų sistemos veiknumą. Juolab kad daugeliu atvejų veiknumo problema traktuojama kaip atsirandanti dėl efek-

tyvaus eksporto kreditų draudimo mechanizmo nebuvimo. Ją išspręsti tikimasi sukūrus efektyvų eksporto kreditų draudimo mechanizmą.

Ūkio subjektų vartojamųjų interesų patenkinimas – tai savotiškas ekvivalentiškumo principo įgyvendinimas tiek atsižvelgiant į ekonominėje aplinkoje veikiančių kreditavimo ir draudimo mechanizmą, tiek į pačių ūkio subjektų santykius. Pagrindinė eksporto kreditų draudimo mechanizmo įgyvendinimo idėja yra ta, kad nuostoliai dalyvaujantiems ūkio subjektams turi būti kompensuojami juos sukėlusio ūkio subjekto sąskaita. Reikia pripažinti, kad netgi tose šalyse, kuriose funkcionuoja palengginti tobula kreditavimo ir draudimo sistema, nėra bendros taisyklės, kaip sudaryti ūkio subjektų tiesioginių ekonominių interesų tenkinimo prielaidas. Praktiškai tai daroma steigiant valstybinę eksporto kreditų draudimo agentūrą, kuri dalyvauja eksporto kreditų draudimo sistemoje, panaudodama tam tikrus ekonominius svertus draudžiamiesiems ūkio subjektams įvertinti, ir klasifikuojant draudimo rūšis į valstybės remiamas ir neremiamas. Tokio pobūdžio eksporto kreditų draudimo mechanizmas reguliuojamas siekiant užkirsti kelią tarptautinių prekybos santykių žlugimui, skatinti eksporto didėjimą ir, rūpinantis visais sistemos dalyviais, apdrausti juos nuo galimų nuostolių bei užtikrinti eksporto kreditų draudimo mechanizmo stabilumą.

Išvados

Lietuvos ūkio subjektai, plėtojantys prekybinę veiklą užsienio rinkose, susiduria su finansinių lėšų trūkumu. Bankai nerodo didelio susidomėjimo eksporto sandorių kreditavimu, kadangi nėra užtikrinamas eksporto kreditavimo nenutrūkstamumas. Ieškant efektyvių eksporto kreditavimo rizikos mažinimo prie-

monių, viena iš pagrindinių sąlygų būtų eksporto kreditų draudimo įmonių veiklos plėtojimas finansų rinkose. Iš tiesų bankai ir privačios eksporto kreditų draudimo įmonės turi labai ribotą interesą, kai susiduriama su rizika eksportuojant prekes į pereinamosios ekonomikos šalis. Tuomet išryškėja valstybės vaidmuo – eksporto kreditų draudimo agentūros prisiimta kredito rizikos dalimi užtikrina eksportuotojų saugumą nuo partnerių įsipareigojimų neįvykdymo dėl tam tikrų priežasčių. Iš dalies valstybės dalyvavimas būtinas ne tik dėl eksporto kreditavimo ir eksporto plėtojimo politikų subalansavimo, bet ir dėl to, kad valstybės kapitalo institucija dabar traktuojama kaip vienintelė, sugebanti prisiimti privačių draudimo įmonių nenorimą prisiimti riziką. Dėl šios priežasties daugelyje šalių eksporto kreditų draudimo veikla reguliuojama valstybiniu lygmeniu, nes privačių draudimo kompanijų tokio pobūdžio atsakomybės limitas yra ribotas. Pabrėžtina, kad esminis klausimas kuriant eksporto kreditavimo ir draudimo sistemą yra eksporto kreditų draudimo modelio parinkimas, nes šiam tikslui dažniausiai panaudojama didelė dalis valstybės lėšų. Todėl viena iš galimybių apsaugoti kreditavimo ir draudimo sistemos dalyvius nuo galimų nuostolingų padarinių – kreditų draudimas. Ši eksporto kreditavimo reguliavimo priemonė iš dalies užtikrina kreditavimo ir draudimo sistemos stabilumą.

Pereinamosios ekonomikos šalyse ankstesnės užsienio prekybos sistemos nykimas ir naujos atsiradimas reiškia pačios sistemos transformaciją. Pagrindinis tokios transformacijos bruožas, skatinantis prekybinius santykius tarptautinėse rinkose, – eksporto kreditų draudimo rinkos plėtra. Visi ankstesni užsienio prekybos sistemos principai yra dirbtinai pažeidžiami: 1) at-

siranda nauji ūkio subjektai – užsienio prekybos partneriai, o kartu ir naujos kredito rizikos požymiai; 2) nutrūksta seni prekybos ryšiai, didėja prekybos partnerių pasirinkimo laisvė; 3) pasikeitus eksporto struktūrai, keičiasi šalių makroekonominiai rodikliai, apimantys eksporto ir importo apimčių ir BVP santykį, vis dažniau pažeidžiami keičiantis poreikiams užsienio rinkose; 4) valstybės dalyvavimas eksporto kreditavimo ir draudimo sistemoje maksimaliai lemia šalies ūkio subjektų naudą; 5) užsienio prekybos santykių stabilumą užtikrinantys eko-

nominio augimo tempai, gamybos plėtra ir valstybės dalyvavimas mažina su eksportu ir jo kreditavimu susijusią riziką; 6) valstybės dalyvavimas eksporto kreditų draudimo mechanizme yra ribojamas, klasifikuojant valstybės remiamas ir valstybės neremiamas draudimo rūšis. Būtina pažymėti, kad valstybė dalyvauja eksporto kreditų draudimo veikloje ne kaip eksportuotojus kontroliuojantis valdymo aparatas, bet kaip valdymo organas, siekiantis suformuoti užsienio prekybos santykių stabilumą eksporto skatinimo ir rėmimo priemonėmis.

LITERATŪRA

1. LR draudimo įstatymas: priimtas LR Seimo 1996 m. liepos 10 d. Nr. I-1456.

2. Lietuvos ekonominė ir socialinė raida. Statistikos departamentas. Vilnius, 1999. 110 p.

3. 1999 m. I pusmetis – Draudimo rezultatai. Valsybinė draudimo priežiūros tarnyba prie Finansų ministerijos.

4. 1999 m. III ketvirtis – Draudimo rezultatai. Valsybinė draudimo priežiūros tarnyba prie Finansų ministerijos.

5. Effective and efficient financial support – <http://www.jbic.go.jp/english/profile/about/>

6. Export Credit guarantees and export credit financing – a proposal for reform of the state schemes. Copenhagen: Ministry of Business and Industry, 1995. 239 p.

7. Improving the Financing of Exports from Eastern Europe. International Trade Center UNCTAD/WTO. 1997. 75 p.

8. The financing of exports: a guide for developing and transition economies. Geneva: International Trade Center UNCTAD/PPO. 1997. 111 p.

9. Trade financing services „Improving the financing of exports from Eastern Europe“. ITC. 1997. 75 p.

IMPORTANCE OF GOVERNMENT ROLE IN EXPORT CREDIT INSURANCE SYSTEM

Summary

In recent years, however, a number of developments have occurred in the business and market environment that have deeply effected the role and functioning of export credit insurance agencies. Traditionally, the Government is involved in export credit insurance policy. This is partly due to the interlocking between export credit and export promotion policies, but also because, at least the government is considered the only institution in a position to bear the risk connected with export transactions. The export credit insurance system of Lithuania is still un-

derdeveloped. Accordingly, government will need to take concrete steps to build on an efficient and effective supportive mechanism of export credit insurance. By covering exporters from commercial and political risks, the export credit insurance company reassures them that they will be paid and gives them the necessary confidence to export. Once the major risks associated with export transactions have been removed, exporters are able to concentrate on production, quality, marketing and other determinants.

[teikta 1999 m. rugsėjo mėn.